
WOLFGANG ISER: THE RANGE OF INTERPRETATION

Columbia University press, New York 2000

Wolfgang Iser je navzoč v strokovni javnosti že dobra štiri desetletja. Kmalu po prvem nastopu se je z nekaj prodornimi publikacijami uveljavil kot eden vodilnih predstavnikov t. i. konstanške šole literarne vede, ki je ob koncu šestdesetih let prevzela vlogo ene najbolj inovativnih in produktivnih usmeritev v nemškem jezikovno-kulturnem območju, v sedemdesetih pa je prodrla še drugam, zlasti v angloameriško območje, in tako postala relevantna tudi v svetovnem merilu. Ta prodor je morda nekoliko laže uspel ravno Iserju, zato ker je razvijal svoje teoretične poglede predvsem ob korpusu angleškega romanopisja. Kritičnim poročilom, diskusijam z njegovimi stališči in objavam njegovih člankov v anglo-ameriških strokovnih revijah so sledile predavateljske turneje po Veliki Britaniji in ZDA, knjižne izdaje v angleščini in naposled povabilo na ugledno univerzo v kalifornijskem mestu Irvine, kjer je Iser od konca sedemdesetih let stalni gostujoči profesor. Tamkajšnja knjižnica, ki nosi ime Reneja Welleka, prireja posebno serijo predavanj, kamor vabijo k sodelovanju najuglednejša imena sodobne literarne vede. Iz kurza, ki ga je imel Iser v tem okviru leta 1994, je nastala knjiga z večpomenskim naslovom *The range of interpretation* – v besedi 'range' se namreč prepletajo pomeni 'območje', 'vrsta', 'zaporedje', 'razpon', 'doseg'.

Znano je, da sta bili problematika interpretacije in hermenevtika pomembni sestavini miselnega obzorja, v katerem se je izoblikovala teorija konstanške šole. Navzlic temu v Iserjevih osrednjih delih iz šestdesetih in sedemdesetih let nista niti izrecno poudarjeni niti ravno pogosto omenjeni. Vprašanja o pozivni strukturi tekstov, o konstitutivni vlogi bralca v tekstu ter o funkcionalnem poteku akta branja, s katerimi se ukvarjata njegovi najbolj znani monografiji *Der implizite Leser* (1972) in *Der Akt des Lesens* (1976; to delo pravkar dobivamo v slovenskem prevodu), so umeščena na raven fenomenološkega opisa in analize teksta in njegovih učinkov ter ob tem soočena še z nekaterimi drugimi perspektivami, predvsem z območja komunikacijskih teorij in analitične filozofije jezika. Ob tem se je čedalje jasneje oblikovala Iserjeva osnovna zastavitev problema. Literaturo je obravnaval z vidika dveh oziroma treh temeljnih fenomenov in njihovih medsebojnih razmerij: najprej mu je šlo za fiktivno, opredeljeno v razmerju z realnim, in tej dvojici je potem pridružil še imaginarno. Ni čudno, da je pri tem širil obravnavo na občo antropološko raven, v obliki vprašanja o temeljnih človeških dispozicijah, ki nastopajo v mnogih različicah; toda kljub temu načelnemu posegu čez meje literature se je v podrobnejših analizah praviloma spet vezal ravno na paradigmatično pojavljanje teh temeljnih fenomenov in njihove soigre v literaturi.

Problemu interpretacije se je Iser izrecno približal šele na začetku devetdesetih let, med drugim v krajšem tekstu *Theorie der Literatur: eine Zeitperspektive* (1992), kjer je razdelil sodobno literarno vedo glede na cilje in načine obravnavanja literature na tri velika območja. V enem je literatura dojeta kot predmet spoznavanja in teorija izdeluje njene semiotične, dialoške in

intertekstualne modele; v drugem gre za literaturo kot medij, prenašalec fikcije, ki je alternativa realni danosti in ob kateri izdeluje teorija funkcionalno-zgodovinske in antropološke modele; v tretjem pa gre za literaturo kot odziv na svet, kot paradigmo temeljnega človeškega razumevajoče-razlagajočega odnosa do sveta, in tukaj razvija literarna veda teorijo interpretacije ter metodologijo interpretativnih postopkov.

V interpretativnih vidikih literature in literarne vede je Iser našel stičišče z obćim problemom interpretacije, s katerim se je ukvarjal v devetdesetih letih in ga obravnaval v knjigi *The range of interpretation*. Tukaj izhaja od prepričanja, da je interpretacijska dejavnost ena izvornih človeških dispozicij in označuje temeljni človekov odnos do sveta. Spričo protislovij in zagat, ki jih je mogoče razbrati med danes najbolj razširjenimi tipi interpretacij, se avtor ne opira na njihove, od tipa do tipa različne predpostavke, temveč zasleduje rdečo nit ob ugotovitvi, da sleherni interpretacijski akt prevaja, prestavlja ali prenaša nekaj v nekaj drugega. Interpretacijo opredeljujeta snov ali predmet, s katerim se ukvarja, in zgodovinska situacija, v kateri poteka, zato ne more biti enega samega, univerzalno veljavnega tipa interpretacije, ampak obstajajo njene različne zvrsti. Pri razlaganju tekstov, rekonstruiranju zgodovinskih procesov in tolmačenju psihe ali analitičnih terapevtskih posegih vanjo se uveljavlja *hermenevtična* metoda interpretacije, ki deluje po načelu kroga razumevanja. Pri kompleksnih pojavih višjega reda, kjer gre npr. za vzajemna razmerja med različnimi kulturami oziroma kulturnimi nivoji ali za zasnavljanje realnosti v obliki avtonomnih interaktivnih sistemov, je na mestu *kibernetični* model interpretacije, ki deluje po načelu povratnega sklopa ali rekurzivne zanke. Kadar gre za spoznavanje neizmerljivosti, kakršne so bog, svet, človeštvo, pri katerih odpove vsak poskus holistične konceptualizacije, nastopi *diferencialna* metoda interpretiranja; ta deluje po načelu » potujočega diferenciala«, tako da neizmerljivi kontinuum razdeli na vrsto prerezov, prek katerih ga je mogoče spoznavno dojemati. Cirkularni, rekurzivni in diferencialni model ne predstavljajo le različnih tipov ali modusov interpretacije, temveč so tudi zgodovinsko pogojeni. Premike od enega k drugemu torej določata obravnavani predmet in širši zgodovinski kontekst. Vendar ta razvoj ne poteka linearno, marveč se v dejanskih interpretacijskih aktih prepletajo elementi vseh modelov v različnih medsebojnih povezavah.

Za interpretacijo je odločilnega pomena vmesni ali mejni prostor, ki ga sama ustvarja med interpretandom in tistim, v kar ga prevaja. Mejni prostor ima lastno dinamiko, ki izvira iz preostanka nepredvedljivosti in iz soigre med interpretacijskimi modusi, določene s celo vrsto nezavednih interpretativnih selekcij. Procesi v mejnem prostoru so nekakšen katalizator, omogočajo pojavljanje novih fenomenov, ki pa niso identični niti s predmetom interpretacije niti z okvirom, v katerega naj bi bil ta predmet prestavljen. Tisto, kar nastane na novo npr. v eksegetičnem komentarju kanoničnega teksta, je avtoritativno napotilo za ravnanje skupnosti, ki priznava veljavo tega teksta; v hermenevtičnem modusu nastane razumevanje in aplikacija razumljenega, denimo podoba zgodovine ali (v psihoanalizi) ozdravitev pacienta; v kibernetičnem modusu nastane nadzor ali sestava sistemov višjega reda, v diferencialnem pa spoznavna realizacija neizmerljivega. Ker torej v interpretaciji nastaja ali se pojavlja nekaj novega, interpretacija ni eksplanatorna, temveč performativna dejavnost, ki si sama vzpostavlja kriterije. Njena produktivnost pa ima za posledico tudi to, da se interpretacija nenehno sama popravlja in izpopolnjuje.

Naposled se je po Iserju treba vprašati, zakaj so ljudje tako zelo zavzeti za prevajanje nečesa v nekaj drugega, za prevajanje, ki načelno ne more biti drugačno kot neskončno. Očitno je interpretiranje antropološko nujno. Prevedljivost usposablja predmet za njegovo funkcijo, spreminja nekaj danega v nekaj funkcionalnega. Neskončna interpretacijska dejavnost kot proizvodnja novih fenomenov je odgovor na današnji antropološki položaj, ko človeku ni dostopno niti bistvo sveta niti bistvo samega sebe. Tako ljudje živijo s tem ali od tega, kar proizvajajo, so neskončna performanca samega sebe. Zato je interpretacija kot performanca fenomenov načelno nezaključena, toda nujna.

Iserjeva obravnava interpretacije se na posameznih mestih eksplicitno, kot celota pa implicitno postavlja v razmerje do tradicije obče hermenevtike v 20. stoletju, tako da nekatera njena stališča sprejema in nadalje razvija, druga pa modificira ali zavrača. Ne ukvarja se z razlikami in nasprotji med filozofsko in znanstvenometodološko, med občo in materialno hermenevtiko, niti z razlikami in nasprotji med spoznavnimi možnostmi in metodologijo historično-hermenevtičnih in eksaktno-analitičnih ved; stare zagate poskuša preseči tako, da postavlja problem interpretacije na občo spoznavno raven, ki zajema znanstveno, umetnostno, zgodovinsko, filozofsko in religiozno območje; vendar zavrača tudi pretirano ontologiziranje interpretacije. Koliko je ta Iserjev nastavek produktiven, se bo moralo šele izkazati. Že na prvi pogled pa je očitno, da je logično povezan in skladen z njegovim celotnim opusom, ki kaže neko, za današnje stanje literarne vede in sorodnih strok značilno potezo, namreč da niha med prizadevanji za poglobitev in novo opredelitev lastnega ožjega področja in iskanjem analogij, sorodnosti in skupnosti s širšim spoznavnim kontekstom. Obravnavana monografija, ki se vsaj v nekaterih svojih območjih opira na prejšnje avtorjeve analize načelne literarne problematike in tudi posameznih, konkretnih tekstov, se potemtakem uvršča na enega od skrajnih polov tega notranjega razpona med težnjami k specializaciji in h generalizaciji.

Darko Dolinar

November 2001